

MESLEK SEÇİMİNDE AİLE

(Veli Bilgilendirme Rehberi)

Lise Dönemi – Kariyer İlişkisi

Lise yılları, bireylerin “ben kimim?” sorusuna cevaplar aradıkları, kendilerini keşfettikleri, çocukluktan yetişkinliğe geçtikleri, benlik duygusunu oluşturmaya başladıkları ve farklı roller, etkinlikler ve davranışlar denedikleri yıllardır. Bu anlamda bu yılların güçlü bir kimlik oluşturma ve yaşamda bir yön duygusu geliştirme süreci için önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ergenler bu dönemde değişen fiziksel görünümüne uyum sağlama, kendilerine özgü değerler, etik ve inançlar sistemi oluşturma, ebeveynlerinden ve diğer yetişkinlerden duygusal olarak bağımsızlığını elde etme, her iki cinsiyetten yaşlılarıyla yeni ve daha olgun ilişkiler geliştirme, uygun bir sosyal rol üstlenme ve bir meslek seçme gibi gelişimsel görevleri yerine getirme çabasındadırlar. Tüm bu gelişimsel görevlerin yerine getirilmesi ergenlerin genel yaşamları için önemli olduğu kadar kariyer gelişimleri için de son derece önemlidir.

Bu dönem ergenlerin ilgilerini, yetenek ve değerlerini fark etmeye başladıkları dönemdir bu dönemde bireyin hem kendisi ile ilgili hem de seçenekleri ile ilgili farkındalığının en yüksek olması gereken dönem olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde birey farklı kariyer seçeneklerini deneyerek neye ihtiyacı olduğunu, neyi sevdiğini, neleri yapabildiğini öğrenmeye başlar. Kendisine uygun bir alan belirler ve lise sonrası seçeneklerin neler olabileceği ve hangisinin kendisine uygun olabileceği ile ilgili bir anlayış kazanır. Soyut düşüncenin gelişmeye başladığı bu dönemde, kendi değerleri ile toplumun değerleri arasında paralellik kurmaya ve kendini keşfettikçe çalışma alanları ile ilgili birtakım fikirler edinmeye başlar.

Lise yılları kişisel ve kariyer kimlik duygusunun oluşmaya başladığı ve buna yönelik hedeflerin belirlenmeye çalışıldığı, bununla birlikte bireylerin geleceği ile ilgili önemli kararları almaya başladıkları bir dönemdir. Bu dönemde gençler hem fiziksel değişimlerine hem de psikolojik, ahlak, bilişsel gibi gelişimin diğer alanlarına ilişkin değişimlere ayak uydurmaya çalışırken, aynı zamanda kendileri için en uygun alanı bulmaya çalışırlar.

Özetle bu dönemde kendilerini keşfetmeleri, iş gücü piyasası hakkında gerçekçi ve doğru bilgilere ulaşmaları, aynı zamanda kendilerine uygun, gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler belirleyebilmeleri beklenir. Bu nedenle lise yıllarındaki gençlerin kendilerini ve çevrelerini araştırmaları, kariyer uyum düzeylerinin yüksek olması, doyum sağlayabilecekleri ve başarılı olabilecekleri kariyer kararları almaları ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle bu yıllarda kendilerine uygun olmayan kariyer hedefleri belirleyen ergenlerin; sonraki yıllarda pişmanlık yaşadıkları işsizlik sorunu ile karşı karşıya kaldıkları hem kariyer memnuniyetlerinin hem de genel yaşam doyumlarının ve öznel iyi oluş düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Özellikle dezavantajlı ergenlerin kariyer gelişimleri incelendiğinde, kariyer ilerlemesi konusunda daha savunmasız oldukları bilinmektedir. Bu gençlerin gelecekteki fırsatları görme açısından daha stresli oldukları, bu anlamda daha çok engelle karşı karşıya kalabildikleri, daha az iş arama kanallarını kullandıkları ve iletişim ağlarının sınırlı olduğu görülmektedir.

Meslek Seçimi

Meslek seçimi kişinin yaşamında vermiş olduğu en önemli kararlardan biridir. Meslek seçmek yaşam biçimini seçmek demektir. Meslek seçimi bir anlamda bir kimsenin yaşamının en az üçte birini ne gibi faaliyetler yaparak geçireceğine karar vermesidir. Verilen bu karar, bir kişinin yaşamını nasıl bir çerçevede geçireceğini, kimlerle etkileşimde bulunacağını belirlediği gibi kişinin dünya görüşünü, değer yargılarını, ideallerini de biçimlendirir. Meslek seçiminde temel amaç kişinin mutlu olabileceği bir geleceğin planlanmasıdır. Çünkü insan hayatının en önemli dönüm noktalarından birisi olan meslek seçimi, bir anlamda insanın kendi yaşam tarzını da belirlemesi demektir.

Meslek Seçiminde Rol Oynayan Faktörler

- İlgi ve yetenekler
- İstek ve hayaller
- Cinsiyet ve fiziksel özellikler
- Ailenin sosyo-ekonomik durumu ve beklentileri
- Mesleğin toplumdaki yeri ve gelir durumu
- Akran etkisi
- Mesleki olgunluk düzeyi

Mesleki Tercihde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

- Kendini ve yeteneklerini tanıma
- İlgi alanlarını bilme
- Değerlerini veya kişilik özelliklerini belirleme
- Meslekleri tanıma
- Gelecek ile ilgili planları niteliği kavuşturmak
- Dış etkenlerden arınmak
- Toplumsal yargıların üstünde düşünmek

- **Kendini Ve Yeteneklerini Tanıma:** Kendini ve içinde bulunduğu durumu doğru algılayan, kişisel değerleri ile toplumsal beklentileri arasında denge kurabilen birey kişisel yeterliliğe ulaşabilir. Kendini tanıyan birey ise seçim işlemlerinde daha tutarlı olacaktır.
- **İlgi Alanı Belirleme:** İlgi duyulan bir faaliyet alanı, aynı zamanda yetenekli olunan alanı işaret eder. Doğal olarak sadece yetenekli olunan alanlarda başarılı çalışmalar yapılabilir. Bu nedenle, ilgi alanını belirlemek, meslek seçimini kolaylaştıracak bir etkidir.
- **Değerlerini Veya Kişilik Özelliklerini Belirleme:** Mesleki faaliyetlerden beklenen doyumunu, mesleki değer olarak kabul edebilir. Başka bir ifadeyle değer, mesleğin yapıldığı ortamdan ve toplumsal ödüllerden gelen doyumlardır. Değerleri yakından tanımak, bireyi, bu değerlere uygun mesleklere götürecektir.
- **Meslekleri Tanıma:** Meslek seçme aşamasında karar verirken çoğu kez bocalanır ve seçimler tesadüflere bırakılır. Bu durum ise ileride hayal kırıklığına neden olur. Meslek seçiminde doğru kararlar alabilmek için yetenekler ve ilgi duyulan meslekler hakkında ayrıntılı incelemelere ihtiyaç vardır.
- **Gelecekle İlgili Planları Netliğe Kavuşturmak:** Tercih edilecek alana yönelik olarak gelecekte nelerin yapılacağı ortaya konulmalıdır. Çünkü hedef belirlemeden okumak, öğrenim yaşantısı sırasında alınması gereken önlemlerin göz ardı edilmesine neden olur. Bu durum mesleğe, yaşantıdaki eksikliklerle beraber başlama anlamına gelecektir. Bunu önlemek için, okunacak alanın hangi nedenden dolayı seçildiği ve gencin ileride neler yapacağı ayrıntılı biçimde düşünülmelidir.

- **Dış Etkenlerden Arınmak:** Alan ve meslek seçiminde kuşkusuz çevreden fikir alınabilir. Ancak, danışılacak insanlar konularında uzmanlaşmış olmalıdır. Yakın çevrenin etkisiyle yapılacak seçimlerde kararsızlık yaşamak ya da başkaları istiyor diye tercihleri değiştirmek, genci geri dönüşü zor veya olanaksız durumlara götürebilir.
- **Toplumsal Yargıların Üstünde Düşünebilmek:** İlgi ve yetenekler doğrultusunda olmayan ama salt toplum tarafından üstte tutulan meslekleri tercih etmek de sağlıklı bir seçim olmayacaktır.

Meslek Seçerken Cevap Aranacak Sorular

- Seçilmesi düşünülen alan, ilgilere ve yeteneklere uygun mu?
- Lise alanları ile yükseköğretim programları arasındaki ilişki biliniyor mu?
- Öğrencinin hangi alanda daha başarılı olduğu biliniyor mu?
- Mesleğin tehlikeli yanı var mı?
- Gerekli olan eğitim dönemi ne kadar?
- Özel bir hazırlık gerekiyor mu?
- Mesleğin yaş, cinsiyet, boy, kilo ve dış görünüşle ilgili belli şartları var mı?
- Mesleğe giriş-emekli olma koşulları neler?
- Meslekte ilerleme hangi koşullara bağlı?

Meslek Seçimi ve Kariyer Planlama Konusunda Anne-Babalara Öneriler

- Her anne-baba çocuğunun iyi bir geleceğe sahip olmasını ve yaşamı boyunca mutlu olmasını ister. Meslek seçimi konusunda yol gösterebilir, fikrinizi söyleyebilirsiniz ama son kararı genç vermelidir.
- Gençler özellikle ergenlik çağlarında hayata bizim baktığımız gibi bakmazlar. Gençlerin yaş dönemlerinin özelliklerini incelemek, onun mesleki gelişim düzeyi hakkında bilgi sahibi yapmak, gencin hangi yaş döneminde meslek gelişimi konusunda nasıl yardımcı olacağınızı anlatmak yararlı olabilir.

- Ebeveynler çocuklarının ilgi ve yeteneklerini beraber keşfedebilecekleri ortamlar yaratıp ve çocuklarını bu sürece aktif katılmaları için teşvik edebilirler. Süreç boyunca mümkün olduğu kadar gerçekçi ve sağlıklı karar almaya çalışılmalıdır.
- Ebeveynlerin özellikle kendileri için isteyip olamadıkları meslekleri çocuklarına dayatmalarının önüne geçmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada ebeveynler çocuğunun ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirme yapabilir ve çocuklar ile kariyer gelişim sürecinde sağlıklı iletişim kurarak, fikirlerinin uyuşmadığı konularda düşüncelerini birbirlerini kırmadan paylaşabilirler.
- Mesleklerin gerektirdiği özellikler beraber araştırılabilir. Meslek seçiminde gençlerin cevaplamaları gereken bazı sorular söz konusudur. Bu soruları cevapladıkça meslek seçimlerine dair verecekleri kararlar sağlıklı olacaktır. Başarılı olabileceği meslekleri araştırırken çocuğunuzun “Ben neler yapabilirim?” sorusunun cevabı yeteneklerini, “Ben neleri yapmaktan hoşlanırım?” sorusunun cevabı günlük yaşamındaki ilgi alanlarını, “Ben ne istiyorum?” sorusunun cevabı ise meslek değerlerinin tanımlanmasını ve yaptığı işin sonunda elde etmek istediği olanakları belirlerler.
- Anne-baba tutumları, gencin mesleki gelişimini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilir. Örneğin, otoriter aileler çocuğun bağımsız karar verme davranışını pekiştirmezler. Bu durum bireyin, kendisini objektif değerlendirmesini ve meslek kararı vermesini zorlaştırır. Anne-babalar belirli mesleklere yönelik olumlu ya da olumsuz tutum ve düşüncelerini gence yansıtmamalıdır. Bu durum, meslek seçimi aşamasında bireyin kendi gerçeklerinden uzaklaşıp, ailesinin benimsediği yöne kanalize olmasına neden olabilir.

- Ebeveynler gençlerin karşılaşılabilecekleri engelleri, seçenekleri, ayrıntıları, bilgiye ulaşma yollarını göstermede deneyimlerini kullanabilirler.
- Lise öğrencilerinin yaz tatili dönemlerinde kısa süreliğine uygun bir işte çalışması, onların iş yaşamı konusunda deneyim kazanması açısından yararlı olabilir.
- Gençlerin zayıf yönleri yerine güçlü olduğu yönler vurgulanabilir.
- Teşvik edici, gerçekçi sözler önemlidir. Bu işi yapabileceğini biliyorum. Çaba gösterdikçe başarılı olduğumu görüyorum. Bu yaptıklarını takdir ediyorum. Kararına güveniyorum. Bu konuyu ayrıntılı düşündüğün belli oluyor. Eminim ki bu biçimde çalışmayı sürdürürsen başarılı olacaksın. *Teşvik sözlerinde ne akıl verme ne de ödül verme vardır.* Sadece çabanın fark edilmesi, gencin yaptığı işe güven duyması ve takdir edilmesi söz konusudur. Teşvik sözleri ile gencin kendi geleceğine sahip çıkmasını sağlayabilir; çaba ve gelişmelerinin fark edildiğini ona hissettirebilir ve olumlu davranışlarını vurgulayabiliriz.

Yakacık Şehit Tugay Can Kızılrnak Anadolu Lisesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisi
Kasım, 2024

Yararlanılan Kaynaklar

MEB (2023). *Lise Öğrencilerinin Kariyer Gelişim Görevleri Kariyer Gelişimi Ve Planlamada Psikoeğitim Programı (K A G E P) Kariyer Yolculuğum*, ANKARA.

Koçakoğlu, M.G. & Yalçın, B. (2020). *Kariyer Gelişim Sürecinde Aile*, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal.

https://sanliurfa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022

<https://golbasi06.meb.gov.tr/mesbil/>